

УДК 378.015.31:17.022.1

ДУХОВНО-ЦІННІСНЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сергій Гуров

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті викладено методи формування духовно-моральних цінностей студентів засобами художньої літератури на прикладах творчості письменників різних епох. Історизм художнього мислення виявляється в тому, наскільки правильно митець розуміє суть зображених ним соціально-історичних подій і відтворює закономірності суспільного розвитку. Історизм концентрував увагу авторів на окремих націях, особливостях національної історії, національного побуту, минулого Батьківщини. Формування духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей на практичних заняттях зі світової літератури буде ефективним завдяки методам дискусії, переконання, схвалення і засудження, позитивного прикладу та формування свідомості, серед яких розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда, умовляння, навіювання, інструктаж, диспут, доповідь та приклад.

Аннотация:

Гулов Сергей. Духовно-ценностное совершенствование студентов гуманитарных специальностей средствами художественной литературы.

В статье изложены методы формирования духовно-нравственных ценностей студентов средствами художественной литературы на примерах творчества писателей разных эпох. Историзм художественного мышления проявляется в том, насколько правильно художник понимает суть изображенных им социально-исторических событий и воспроизводит закономерности общественного развития. Историзм концентрировал внимание авторов на отдельных нациях, особенностях национальной истории, национального быта, прошлого своей Родины. Формирование духовно-нравственных ценностей студентов гуманитарных специальностей на практических занятиях по мировой литературе будет эффективным, благодаря методам дискуссии, убеждения, одобрения и осуждения, положительного примера и формирования сознания, среди которых рассказ, объяснение, разъяснение, лекция, этическая беседа, увещание, внушение, инструктаж, диспут, доклад и пример.

Resume:

Gurov Sergiy. Spiritual and value improvement of students of humanitarian specialties by means of fiction.

The article describes the methods of formation of spiritual and moral values by means of fiction on the examples of writers of different eras. Historicism of artistic thinking is manifested in how well the artist understands the essence of the social and historical events depicted by him and reproduces the laws of social development. Historicism focused on individual nations, features of national history, national life, and the past of their homeland.

Literature gives a person the opportunity to perceive and feel the world in a different way, to live a variety of other lives, to imagine themselves in different life situations, to experience different feelings, and thus get the necessary life experience. In our opinion, various methods should be used in practical classes on world literature on the formation of spiritual and moral values, namely: the method of discussion, the method of persuasion, the methods of approval and condemnation, the method of positive example and methods of formation of consciousness, including a story, explanation, lecture, ethical conversation, exhortation, suggestion, instruction, discussion, report, example. Among the methods, the following can be distinguished: setting an educational goal and arousing students' needs for various types of activities; explanation of the methods of activity and mastering the relevant professional knowledge by future specialists; practical demonstration of the action to solve the set goal; comparison of criteria and indicators of a work of art with the processed artistic material. The formation of spiritual and moral values of students of humanitarian specialties in practical classes of world literature will be effective, thanks to the method of discussion, method of persuasion, methods of approval and condemnation, the method of positive example and methods of formation of consciousness, including a story, explanation, lecture, ethical conversation, admonition, suggestion, instruction, debate, report and example.

Ключові слова:

духовно-моральні цінності; літературне мистецтво; художні твори; методи формування духовно-моральних цінностей.

Ключевые слова:

духовно-нравственные ценности; литературное искусство; художественные произведения; методы формирования духовно-нравственных ценностей.

Key words:

spiritual and moral values; literary art; works of art; methods of formation of spiritual and moral values.

Постановка проблеми. Першочерговим завданням сучасної вищої освіти є реалізація таких виховних технологій, які б відповідали соціально-економічним і культурним реаліям, а також впливали б на становлення творчої особистості зі сформованими духовно-моральними цінностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування морально-духовних цінностей студентів вищих навчальних закладів складна і багатоаспектна. Вона розглядається в роботах таких учених, як І. Беха, З. Васильєвої, Т. Власової, І. Грязнова, М. Долинського, Д. Лихачова, Е. Кузнецової, І. Мар'єнка, Л. Москальової, М. Тимченко, О. Храмової,

Г. Шевченко та ін. У системі морального виховання стає важливим формування фахівця, здатного відстоювати сторону правди і високих ідей на основі духовно-моральних цінностей. Саме тому вважаємо за необхідне застосування у вихованні фахівців-гуманітаріїв засобів художньої літератури, яка за своєю природою є глибоко гуманістичною, оскільки в центрі уваги і творчого пошуку письменників завжди знаходиться людина.

Формування цілей статті. Метою статті є показати методи, способи і прийоми формування духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей на практичних заняттях з художньої літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історизм художнього мислення виявляється в тому, наскільки правильно митець розуміє суть зображених ним соціально-історичних подій і відтворює закономірності суспільного розвитку. Історизм концентрував увагу письменників на окремих націях, особливостях національної історії, національного побуту, минулого Батьківщини, у якому їх цікавили скарби народної творчості. В історії світової літератури є митці, слава яких ніколи не згасала: кожне нове покоління у творчості таких письменників знаходило для себе і джерело натхнення, і шлях до духовного зростання, і образи, які спонукають до роздумів про сенс людського буття.

Художня література як чинник формування духовно-моральних цінностей є однією з найефективніших лише тому, що загальнолюдські цінності «кристалізуються в типових ситуаціях», і зіставлення таких відображених у мистецтві ситуацій посилює його вплив і може сприяти відкриттю «законів духовного життя людини» [4, с. 228]. Література дає людині можливість сприймати і відчувати світ по-іншому, прожити різні життя, уявити себе в різних життєвих ситуаціях, випробувати різні почуття й тим самим отримати необхідний життєвий досвід. Так, Д. Лихачов зауважував: «Я мислю собі ХХІ століття як століття розвитку гуманітарної культури, культури доброї, такої, що виховує, закладає свободу вибору професії і застосування творчих сил. Освіта, підпорядкована завданням виховання, відродження совісності і поняття честі – ось у загальних рисах те, що потрібне нам у ХХІ столітті» [2, с. 6].

О. Храмцова зазначає, що вплив літератури на формування системи життєвих цінностей сучасної молоді пов'язаний із роллю сім'ї, роллю найближчої для дитини людини – матері. Усе світле, чисте, високе і людяне в кожному з нас зароджується спочатку з голосу матері, яка читає, а пізніше і в самостійному читанні, тому що в

основі цього процесу лежить Слово, яке виблискує всіма відтінками почуттів людської душі. О. Храмцова приходить до найважливішого висновку про те, що ми маємо нелегке завдання: захопити, зацікавити молодь читанням, змусити вникнути в текст твору, допомогти їй сформувати власну думку з певних проблем та спробувати виразити себе, тобто допомогти сформувати свій світогляд і визначитися з ключовими для кожного духовно-моральними цінностями [5].

Думку О. Храмової поділяють Е. Феценко, Е. Кузнєцова, які приходять до важливого висновку про те, що в суспільстві повинна відбутися зміна провідної ціннісної орієнтації зі споживчої на орієнтацію, яка задає нормативну визначеність таким ціннісно-світоглядним уявленням, як сенс життя, призначення людини, моральний ідеал та ін., і є заснованою на історико-культурній і духовній спадщині нашої Батьківщини [3]. П. Бондарєв також додає, що формування загальної культури та виховання духовності можливе «тільки шляхом морального переродження кожної конкретної особистості, що живе у світі» [1, с. 64].

На практичних заняттях зі світової художньої літератури щодо формування духовно-моральних цінностей, на нашу думку, слід використовувати різноманітні методи, а саме: метод дискусії, переконання, методи схвалення і засудження, позитивного прикладу та методи формування свідомості, серед яких розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда, умовляння, навіювання, інструктаж, диспут, доповідь, приклад. Серед прийомів можна виділити наступні: постановка виховної мети і збудження в студентів потреби в різноманітних видах діяльності; роз'яснення способів діяльності та опанування майбутніми фахівцями відповідними професійними знаннями; практичний показ дії в досягненні поставленої мети; зіставлення критеріїв та показників художнього твору з обробленим художнім матеріалом.

На прикладі роману «Айвенго» (1819) англійського письменника **В. Скотта**, засновника жанру історичного роману в європейській літературі, на заняттях зі світової літератури в результаті аналізу художнього твору приходимо до думки, що головним лейтмотивом твору є боротьба між англосаксонським сільським населенням країни на чолі з лордом Седриком Саксонцем і норманськими феодалами-рицарями у добу формування англійської держави. Автор прагне до максимальної об'єктивності: він зображує Седрика мужнім патріотом (його гідність, наприклад, показано в сцені зустрічі Седрика і нормана Буагільбера у маєтку сакса: саксонець

зробив лише декілька кроків назустріч, попередив, що буде спілкуватися рідною мовою, а норман відповів, що завжди спілкується французькою).

Сюжет роману об'єднує історія лицаря Вілфреда Айвенго – сина Седрика – (Айвенго – «позбавлений спадщини» – представник військово-дворянського стану). Це типово романтичний герой: до людей він ставиться гуманно, вболіває за долю своїх співвітчизників, сміливий, захищає християнську віру, вірно служить королю і дамі серця. В уста свого персонажа автор уклав слова про лицарський дух. Цей монолог якнайкраще характеризує Айвенго: *«Лицарський дух відрізняє ушлявленою воїна від простого мужляя і дикуну, він навчає нас цінувати життя нижче від честі і брати гору над втратами, збитками, трудом і стражданнями, не боятися нічого, крім ганьби... Лицарство!.. Воно є джерелом найчистіших і найшляхетніших почуттів, опорою для зноблених, захистом для скривджених, твердинею проти тиранства! Без нього дворянська честь була б пустопорожніми балачками. І сама воля знаходить найкращих покровителів у лицарських списках і мечях!»*

Під час аналізу соціально-психологічного реалістичного роману *«Домбі і син»* (1848) **Ч. Діккенса** студентам необхідно доводити думку про те, що гроші не мають безмежної сили, як думає містер Домбі, за гроші не можна купити найдорожче – любов, дружбу, тепло, сімейні стосунки. Містер Домбі – гордий і непорушний, один із *«господарів»* Сіті. Він зайнятий лише одним питанням у житті – розумінням своєї *«соціальної функції»*. Його торгівельна справа, якою він керує багато років, є прикладом всепоглинаючого фетишу, за яким Домбі бачить лише прибутки: *«Домбі і Син»!* Ці три слова були єдиним сенсом життя містера Домбі. Адже землю створено, щоб Домбі і Син могли на ній торгувати, сонце і місяць, – щоб світили їм. Річки потекли і моря простерлись, щоб було де плавати їхнім кораблям. Веселка обіцяла їм гарну годину. Вітри тільки або сприяли, або перешкоджали. Зірки та планети оберталися на орбітах, щоб не зрушився світ, центром якого був торгівельний дім *«Домбі і Син»*.

Епіграфом до роману могли б стати слова маленького Поля: *«Якщо гроші можуть усе, чому вони не врятували життя моєї матері?»* Доля не жаліє Домбі. Спочатку помирає його спадкоємець син, який був здатен викликати в серці батька тепло. Його кидає красуня Едіт, кохання якої він хотів купити. Зраджує Домбі його управитель Каркер. Донька Флоренс, яку він майже прокляв, без батьківського благословення одружується з моряком Вальтером Грєм. У

фіналі твору автор зображує банкрутство торгового дому Домбі. Єдине, що рятує його хазяїна від відчаю та, можливо, смерті, – це любов близьких йому людей, і, перш за все, – Флоренс: *«Стоять світлі осінні дні, і на березі моря часто можна бачити молоду даму і сивого як лунь джентльмена. З ними або поблизу них двоє дітей – хлопчик і дівчинка. Сивий як лунь джентльмен гуляє з хлопчиком, розмовляє з ним, бавиться, доглядає і наглядає за ним так, ніби тільки ради нього й живе. Коли хлопчик замислюється, замислюється й джентльмен, а іноді, коли малий, зазираючи йому в обличчя, питає щось, візьме його ручку і, тримаючи її, забудеться відповісти. Та ніхто, окрім Флоренс, не знає, як сивоволосий джентльмен кохає дівчинку... Вона панує в його серці. Він не може бачити й хмаринки на її обличчі»*.

Найголовніше, що вдалося письменнику в романі, – це показати **переродження людини** і підкреслити **цінність родинних стосунків**.

Таким чином, зобразивши владу грошей, які в романі відіграють чи не найголовнішу роль, автор підкреслює їх згубну силу, наголошує, що гроші калічать людину і фізично, і морально.

Яскравим зразком використання методу позитивного прикладу є роман *«Консуело»* (1842 – 1843) **Жоржа Санда**, у якому автор висвітлює соціальне обличчя мистецтва, де не випадково героїнею роману стала співачка та актриса Консуело («розрада») – талановита дівчина, представниця народу (*«...старанна й наполеглива, Консуело, для якої музика була такою ж рідною стихією, як повітря для птаха або вода для риби, любила переборювати труднощі й, немов дитина, не усвідомлювала при цьому значущості своїх досягнень; прагнучи побороти перешкоди й проникнути в тайники мистецтва з огляду на той самий інстинкт, який змушує паросток пробиватися крізь землю до світла, вона належала до тих рідкісних щасливих натур, для яких праця – насолода, щирий відпочинок, необхідний, нормальний стан, а бездіяльність – важка, болісна, просто згубна, якщо вона взагалі можлива»*), а головною темою – мистецтво та ставлення до нього суспільства.

Консуело знайома як із класичною, так і з церковною музикою, яку їй викладав відомий італійський композитор і педагог Порпора. Пізніше героїня стає співачкою різних оперних театрів, прекрасне знання музики дає можливість Консуело цінувати в ній головне – простоту. У творі читаємо: *«Консуело заспівала просто, невимушено, а під високим церковним склепінням залунав такий чистий прекрасний голос, який не лунав ще в цих стінах»*.

Жорж Санд змогла пояснити і показати, що значить істинне служіння мистецтву. У цьому

розумінні образ Консуело символічний: вона – уособлення музики. Консуело самовіддана у своєму служінні мистецтву, її не приваблюють ні слава, ні гроші, ні коштовності. На своєму шляху до високих ідеалів мистецтва вона долає багато спокус: відмовляється бути фавориткою різних титулованих осіб («Графа дивувало й дивно мучило його почуття до Консуело; у цієї світської людини була артистична душа, і Консуело вперше змусила затремтіти й заспівати її струни. Але й тепер цей вельможя не розумів, наскільки незначними й неспроможними були його способи здобути цю жінку, так мало схожу на тих, кого йому вдалося розбестити») і навіть короля Фрідріха. Вона – вільна і горда – із задоволенням співала як перед аристократами, так і перед бідняками. Тому лише Консуело змогла досягти найвищої мети у своєму мистецтві – викликати у слухачів високі почуття.

Провідна ідея роману має підштовхнути майбутніх фахівців до думки, що мистецтво не повинно відмовлятися від моральних оцінок зображуваного, оскільки моральна оцінка – природна потреба людської душі.

Методи формування свідомості можна втілити за допомогою роману «Знедолені» (1852) В. Гюго, який він назвав «епосом душі», з огляду на моральне вдосконалення головного героя Жана Вальжана. В образі єпископа Міріеля – порядного, людяного, милосердного і справедливого до всіх, хто потребує допомоги, – втілилась одна з головних ідей письменника – **вища моральність, заснована на принципах християнського милосердя.**

Колишньому каторжанину Жану Вальжану Міріель дає прихисток, а коли той, залишаючи гостинний дім, краде столове срібло і потрапляє до рук жандармів, єпископ говорить, що подарував йому срібло. Цей високогуманний вчинок священнослужителя назавжди навіртає думки Жана на добро, у яке йому раніше важко було повірити, оскільки колись його засудили за крадіжку хлібини для сімох помираючих від голоду дітей своєї сестри. Правдиво і переконливо автор змальовує зустріч колишнього в'язня, від якого сахалися люди, і єпископа:

– Я каторжник. Я злочинець. Мене тільки щойно випустили.

Він дістав із кишені аркуш жовтого паперу й розгорнув його.

— Ось мій паспорт. Він жовтий, як бачите. Через це мене женуть звідусіль, куди я поткнуся. Хочете глянути? Я й сам умію читати, навчився на каторзі. Там є школа для тих, хто хоче навчитися грамоти. Ось що написано в моєму паспорті: «Жан Вальжан, звільнений каторжник, народився...

— Ну, це вам байдуже...

— Перебував в ув'язненні дев'ятнадцять років. П'ять за крадіжку зі зломом. Чотирнадцять — за чотири спроби до втечі. Це людина дуже небезпечна...» Ось воно! Усі женуть мене геть. А ви пустите мене, так? Тут у вас заїзд? Ви дасте мені поїсти й переночувати? У вас є стайня?

— Пані Магдуар, — сказав єпископ. — Постеліть чисті простирадла на ліжко в алькові.

Єпископ обернувся до незнайомця.

— Добродію, — сказав він, — сідайте біля возню і грійтеся. Зараз ми повечеряємо, а тим часом вам приготують постіль.

Тільки тепер подорожній усе збагнув. На його доти похмурому обличчі з'явився вираз крайнього подиву, сумніву й радості. Він розгублено забелькотів:

— Це правда? Ви не проганяєте мене? Адже я каторжник! Ви назвали мене добродієм! А всі кажуть мені: «Геть звідси, собако!» Я думав, ви проженете мене. Через те й сказав одразу, хто я такий. О! Мені дадуть повечеряти! Я ляжу в постіль із матрацом і простирадлами? Як усі люди! Ось уже дев'ятнадцять років, як я не спав у ліжку. То ви пускаєте мене? Ви добрі люди. А втім, у мене є гроші. Я заплачу. Пане корчмар, я заплачу, скільки ви скажете. Ви славний чоловік. Тут у вас заїзд, правда?

— Я священник, — сказав єпископ, — і це мій дім.

— Священник! — вигукнув подорожній. — О, ви справжній священник!

За допомогою методу переконання студентам слід довести, що **єпископ є носієм всеперемагаючої сили добра і морального піднесення людини.** На долі головного героя Жана Вальжана перевіряється справедливості цієї ідеї, яка справдила себе: на наших очах перероджується колишній в'язень: «Коли Жан Вальжан вийшов від єпископа, він не розумів, що діється в його душі. Підсвідомо він з усієї сили опирався доброти й лагідним словам старого: **«Ви обіцяли мені стати чесною людиною. Я купую вашу душу. Я забираю її в духа тьми і передаю Богові».** Ці слова знову й знову лунали у його вухах. Він протиставляв небесній доброти єпископа гординю, яка в людині є оплотом зла. Він не хотів розлучатися зі своєю ненавистю до людей, яку виплекав за останні роки, бо ця ненависть дарувала йому гірку втіху, і він розумів, що почалася нещадна боротьба між його злобою і добротою єпископа, що тепер йому лишається одне з двох: або піднятися вище, ніж сам єпископ, або впасти нижче за каторжника. Іншого вибору не було. Проте навряд чи Жан Вальжан міг виразно збагнути, що з ним діється.

Він скоріше відчував, ніж усвідомлював подібні думки, і вони сповнювали його нестерпною, майже болісною тривогою. Він зустрівся з єпископом, тільки-но вибравшись зі страшною ями, яка зветься в'язницею, і сліпуче світло його праведної доброти відбилось у очах недавнього каторжника різким болем. Хто вийшов із темряви, той боїться яскравого світла... Як він житиме далі? Думаючи про це, Жан Вальжан тремтів від жаху. В одному тільки сумніві не було: після зустрічі з єпископом він став зовсім іншою людиною».

Поставивши питання суттєвої зміни в житті головного героя, слід також довести за допомогою методу дискусії, що під впливом єпископа протягом усього подальшого життя Вальжана простежується саме одна із головних цінностей – подвижництво в ім'я добра і милосердя.

Для висвітлення сімейних цінностей майбутнім фахівцям слід звернути увагу на соціально-психологічний роман «**Батько Горію**» (1834) **О. де Бальзака**, у якому головні персонажі, окрім Горію, – його доньки Анастазі та Дельфіна, – є матеріально забезпеченими, але такими, що **втратили власну гідність**. Після одруження вони не спромоглися залишитися Людьми у ставленні до найріднішої людини (хоча в дитинстві любили свого батька) у високому розумінні цього слова.

У Горію, окрім багатства, була велика пристрасть – ніжна любов до своїх дочок. Він дав їм чудову освіту, видав заміж за заможних чоловіків – графа де Ресто (Анастазі) та барона де Нусінгена (Дельфіну), залишивши собі лише щорічну ренту. Торговець Горію усвідомлює, що дочки соромляться його і світські насолоди захопили їх. Прагнення першості в колі аристократів поклато край і спілкуванню між сестрами. На думку баронеси де Босеан, «*вони зреклися одна одну, як вони зреклися свого батька*». Горію не було місця в їхньому житті. Хоча він радів зустрічам із ними, але їм потрібні були лише гроші. Батько Горію платив за їхніми рахунками. Коли ж у Горію нічого не залишилося, він страждав від того, адже старий був щасливий своєю самозреченою любов'ю і бажанням віддавати. Він не засуджував своїх дочок, але любив їх ніжно і самовіддано. Однак Дельфіна та Анастазі не прийшли навіть поховати його. Отже, доньки **зруйнували сімейні стосунки** заради насолоди і світських розваг, багатства і марнославства.

Говорячи про долю Горію, баронеса де Босеан зазначає: «*Така доля всіх почуттів. Наше серце – скарбниця: вичерпайте її відразу – і ви злидар. Ми суворо ставимося до почуття, що витрачається до кінця, так само як і до людини, в якій немає*

жодного су. Цей батько віддав усе. Він віддавав протягом двадцяти років свою душу, свою любов, а все майно віддав за один день. Вичавивши лимон, дочки викинули на вулицю скоринку».

Після смерті батька графиня де Ресто усвідомила, що втратила в житті найголовніше – **сімейні цінності**. У фіналі роману Анастазі прагне спокутувати свою провину перед помираючим батьком: «*Я втратила всі ілюзії. Боже мій! Для кого я зрадила єдине серце, яке мене вірно любило? Його я не визнавала, відштовхувала, завдавала йому такого болю, я підла, підла!*» Натомість вона не отримала ні прощення, ні батьківського благословення.

За допомогою методу доповіді слід дати завдання студентам, у якому їм самостійно необхідно знайти помилки головних героїв роману та запропонувати свій варіант вирішення тієї або іншої проблеми.

Для формування в майбутніх фахівців національних цінностей варто звернути увагу на повість «**Хаджі-Мурат**» **Л. Толстого**, яка заперечує зло, насильство і жорстокість, стверджує все найкраще в людині. Автор не тільки визначає, але і застерігає, і заперечує: «*Дорога до дому йшла паровим, тільки що зораним чорноземним полем. Я йшов по курній чорноземній дорозі. Зоране поле було поміщицьке, дуже велике, так що по обидва боки дороги і вперед в гору нічого не було видно, крім чорного пара. Оранка була хороша, і ніде по полю не виднілося, ні однієї рослини, жодної травички, – все було чорно. «Руйнівна, жорстока істота людина, тільки знищує різноманітні живі істоти, рослини для підтримки свого життя», – думав я, мимоволі відшукуючи чого-небудь живого серед цього мертвого чорного поля*». За допомогою методу дискусії необхідно поставити студентам наступні питання: «*Що ж змушує людину бути руйнівною, жорстокою?*», «*Боротьба за владу – основне джерело жорстокості. Для чого ж потрібна влада?*», «*Влада як самоціль переростає в тиранію, деспотизм, тобто необмежену владу?*»

Аналіз учинків головного героя змушує дійти до висновку, що сутність Шаміля однозначна: він втілення абсолютної влади, яка забезпечує йому всі життєві блага. А те, що це відбувається за рахунок життя і свободи інших, – не має значення для нього. Отже, суть першої проблеми полягає в запереченні жорстокості, насильства і їх вищого прояву – деспотичної влади.

Л. Толстой своєю повістю вирішує проблеми створення і руйнування. Творення вище руйнування – переконує нас письменник. Люди різних національностей здатні знайти спільну мову, домовитися між собою. Ніхто нікому не може ставити в провину національну

приналежність, принадлежність до того або іншого віросповідання.

Аналізуючи доробок українських письменників серед таких художніх творів, які сприяють формуванню духовно-моральних цінностей студентів, слід використати метод позитивного прикладу та методи формування свідомості. Наприклад, у романі «Собор» О. Гончара студентам можна запропонувати знайти поняття віри як основи духовності та національної гідності; у «Лісовій пісні» Л. Українки основним завданням для майбутніх фахівців є визначити поняття кохання, що виражається у жертвності; за допомогою методу дискусії необхідно знайти вказівки на повагу та любов до батьків у творі І. Котляревського «Наталка Полтавка» та «Дикий Ангел»

О. Коломійця; віднайти приклади цінності патріотизму та відчуття свободи, висвітлені у творах «Україна в огні» О. Довженка та «Тигролови» І. Багряного.

Висновки. Формування духовно-моральних цінностей студентів гуманітарних спеціальностей на практичних заняттях зі світової літератури буде ефективним завдяки методу дискусії, методу переконання, методам схвалення і засудження, методу позитивного прикладу та методам формування свідомості, серед яких розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда, умовляння, навіювання, інструктаж, диспут, доповідь та приклад. Також слід зауважити, що ці методи можуть бути ефективно використані в роботі з творами вищезазначених авторів.

Список використаних джерел

1. Бондарев П. Путь к национальному возрождению. *Народное образование*. 1996. № 10. С. 62–65.
2. Лихачев Д. С. О национальном характере русских. *Вопросы философии*. 1990. № 4. С. 3–6.
3. Фещенко Е. М., Кузнецова Е. В. Проблема формирования ценностей современной молодежи. *Социосфера*: сб. конф. НИЦ. 2013. № 11. С. 22–26.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва: Прогресс, 1990. 295 с.
5. Храмова О. М. Судьба книги в наше время (к проблеме отношения подростков к чтению). *Lingua mobilis*. 2012. № 1 (34). С. 7–12.

Рецензент: д-р філос. наук, професор Молодиченко В.В.

**Відомості про автора:
Гуров Сергій Юрійович**

serggurov@mail.ru
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2019/23/23/28

Матеріал надійшов до редакції 03. 09. 2019 р.
Прийнято до друку 08. 10. 2019 р.

References

1. Bondarev P.(1996) The way to national revival // People's education. No. 10. P. 62–65 [in Russian]
2. Likhachev D. S. (1990) On the national character of Russian // Questions of philosophy. No. 4. P. 3–6 [in Russian]
3. Feshchenko, E. M., Kuznetsov E. V. (2013) The problem of formation of values of modern youth // the Collections of conferences. No. 11. P. 22–26 [in Russian]
4. Frankl V. (1990) Man in search of meaning. Moscow, 295 p. [in Russian]
5. Khrantsov, O. M., (2012) The fate of the book in our time (to the problem of adolescents ' attitude to reading) // Lingua mobilis. No. 1 (34). P. 7-12 [in Russian]

**Information about the author:
Gurov Serhii Yuriiovich**

serggurov@mail.ru
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2019/23/23/28

Received at the editorial office 03. 09. 2019.
Accepted for publishing 08. 10. 2019.